
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІДЕЙ ІВАНА ОГІЄНКА ЯК ПИСЬМЕННИКА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ, ПУБЛІЦИСТА

УДК 821.161.2-1.09І.Огієнко

DOI: 10.32626/2309-7086.2024-21.65-69

Семен Абрамович

ORCID 0000-0002-7307-9106,

*доктор філологічних наук, професор кафедри
слов'янської філології та загального мовознавства,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ВІРШ І. ОГІЄНКА «НЕ ПИТАЙ, ЧОГО В МЕНЕ ЗАПЛАКАНІ ОЧІ...» ЯК ХУДОЖНЯ СТРУКТУРА

У статті описано жанрово-стилістичний план, образну систему і ментальний план юнацького вірша Івана Огієнка «Не питай, чого в мене заплакані очі...», твору, який став народною піснею. Окреслено фольклорно-літературний контекст твору, відзначено й недостатній професіоналізм віршування, що, втім, лише наближує вірш Огієнка до стихії народного слова.

Ключові слова: Іван Огієнко, жанрово-стилістична структура, образна система, ментальний зміст, віршування, народність, дилетантизм.

Не питай, чого в мене заплакані очі,
Чого нишком тікаю я в гай.
Та блукаю по темних лісах до півночі.
Не питай, не питай, не питай.
Не питай, чого в'яну і сохну, як квітка,
Бо так щиро кохаю тебе...
Ти покинув мене, сиротину,
На посміх, поговір для людей.

Не питай, бо нічого тобі не скажу я, —
Бачив ти мої сльози і сум,
А нещирі слова та байдужі
Не розвіють тяжких моїх дум.

1906 [4]

Постановка проблеми. Іван Огієнко (митрополит Іларіон) добре відомий як церковний та політичний діяч, науковець та культуртрегер, але його поетичні твори залишаються якось на маргінесі. Між тим його вірш «Не питай, чого в мене заплакані очі...» став народною пісню, що, втім, стало додатковим фактором забуття імені автора. Між тим ця ситуація, хоча й висвітлювалася в окремих дослідженнях, усе ще гідна уваги науковця.

Адже самий лише феномен звертання такої складної й талановитої особистості, як І. Огієнко, постійно занурений в інтелектуальну сферу й величезну кількість практично-організаційних проблем, до ліро-поетичної словиді вимагає уваги. Між тим поетична структура того ж вірша ««Не питай, чого в мене заплакані очі...» залишається маловивченою. Як зазначає М.С. Тимошик, «Іван Огієнко залишив після себе не лише величезну наукову, а й художню спадщину, про яку пересічний читач в Україні майже нічого не знає. Не досліджений цей пласт творчості й літературознавцями. А він, безперечно, цікавий, самобутній і різнобічний» [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зокрема більш-менш значну увагу приділено саме віршу ««Не питай, чого в мене заплакані очі...» хіба що у згаданій статті М.С. Тимошик, але й тут автор зосереджений виключно на порівнянні авторського тексту та його фольклорних варіацій.

Ми ж ставимо на меті розгляд поетичної структури цього вірша як тексту, взятого іманентно, — на рівнях організації словесного матеріалу (зовнішня форма), образної системи та ментального плану (змісту), позаяк питання творчої історії вірша та його функціонування в контексті його інтертекстуальних зв'язків в основному вже висвітлено в згаданому дослідженні М.С. Тимошик.

Виклад основного матеріалу. По-перше, звертає на себе увагу звертання автора до фольклорної традиції, що значною мірою й визначило подальше органічне функціонування твору як народної пісні. Тут знайшла свій вираз органічна приналежність автора до свого народу; як зазначав Ф. Колесса, українці «одарені з природи великими музикальними здібностями і поетичним талантом...» [3, с.24]. Фольклорно-романтичною естетикою визначено втечу від людей на лоно природи, «в гай», використання типових просторічних лексем («темні ліси», «чого в'яну і сохну, як квітка», «Ти покинув мене, сиротину...», «На посміх, поговор...»). Домінує не декламаційна установка, зазвичай властива поезії ХХ-ХХ ст. а стихія мелосу; текст бринить як симетрично побудована ритмічно-мелодична структура. При цьому «в реальному відтворенні поетичної думки на перший план виходять інтонаційні, змістовні, значущі для розуміння задуму вирази. Між тим розуміння метроритмічних особливостей з метою виявлення ґрунтовних засад певного вірша в контексті індивідуального стилю стає першочерговим завданням» [1, с.36]. Мелодику цього вірша визначає орієнтація на журливу фольклорну ліричну пісню, в якій утім, як точно зазначив Р. Кирів, часто відбиваються й пориви пристрасті, напружена твердість й сила почуття, а водночас і природність виразу, позбавлена безпам'ятності й зневіри — скоріше тут бринять досада і туга [2, с.54]. Саме така пружна інтонація контрастно відтіняє в Огієнка жалісне тужіння за втра-

ченим щастям; тут навіть триразовий вигук «Не питай, не питай, не питай» звучить не як відчай, а як вираз гідності й волі:

Не питай, чого в мене заплакані очі,
Чого нишком тікаю я в гай.
Та блукаю по темних лісах до півночі.
Не питай, не питай, не питай.

Загалом обраний автором п'ятистопний амфібрахій створює, як це віддавна спостерігається, атмосферу епідейктичного (урочистого) мовлення, покликаного збудити почуття значущості, важливості того, про що йдеться. Це можна трактувати як ознаку формування в особистості молодого інтелігента рубежу XIX-XX ст. майбутнього блискучого церковного проповідника, який невимуснено сполучатиме в своєму напучувальному слові особисто-ліричне й загальнолюдське, повсякденне й високе.

Водночас слід відзначити тут і риси дилетантизму. Так, автор відверто нехтує римою, надаючи перевагу емоційно насиченому слову:

Не питай, чого в'яну і сохну, як квітка,
Бо так щиро кохаю тебе...
Ти покинув мене, сиротину,
На посміх, поговір для людей.

Щоправда, ця особливість огієнкового вірша почасти закорінена в практиці європейської поезії другої половини XIX ст., де рима починає втрачати свою точність; врешті-решт П. Верлен загалом назве її «пустим брязкальцем», а в авангардизмі нею часто вже просто нехтуватимуть. Отож, цю особливість даного вірша можна трактувати і як передчуття якихось майбутніх серйозних зсувів у поетичній практиці. З іншого боку, ця «беззахисна невимушеність» звучить як свіжа й щира нота, дуже подібна до відповідних явищ у фольклорній поезії.

Образний паралелізм «ліричний герой – природа» теж веде свій родовід з усної народної творчості. Втеча до гаю, розмова з силами природи – вкрай характерна риса слов'янського світовідчуття. Семантична низка «гай – темні ліси – зів'яла квітка» становлять виразну символіку психологічної трагедії, любовної поразки, що провокує втечу від людей.

При цьому кидається в очі, що ліричний герой тут, власне, – молода дівчина, а не чоловік. Звичайно, кордони такої ролі, як ліричний герой, безмежно широкі, й автор може виголошувати свій ліричний монолог навіть від імені, скажімо, давно померлого асирійського царя чи єгипетської Клеопатри. Однак на відміну від свого російського сучасника В. Брюсова, який подекадентському бавився такими «мандрівками в епохи», І. Огієнкові ближча до серця жива трагедія покинутої дівчини – традиційна українська фольклорна тема, канонізована в «Катерині» Т. Шевченка. Йі, на відміну від холодного естетизму свого російського колеги, юний український поет-дилетант сповнений ширшої емпатії до зрадженої жінки, начебто спокутуючи тим якусь споконвічну «колективну провину» чоловіка перед покинутою подругою.

Висновки. Отож постулат «любові-жалю», характерний для християнської культури, виразно бере гору над язичницьким ідеалом «рокового чоловіка», погубителя жіночих сердець. Спираючись на кращі традиції усної народної творчості й української літературної класики, молодий поет-дилетант зумів одним кроком подолати ту прірву, яку намагалися з величезним зусиллями подолати численні літератори-професіонали, а саме – стати народним автором,

твір якого одразу ж почав сприйматися як фольклорний текст. Здається, що в дослідженнях творчості Огієнка це мало б стати ключовим моментом.

Список використаних джерел і літератури:

1. Калініна А.С. Принципи співвідношення слова та музики у вокальних циклах композиторів другої половини XX століття: дис. ... д-ра філософії. Харків, 2022. 280 с.
2. Кирчів Р. Маніфест української фольклористики. *Народна творчість та етнографія*. 2008. №6. С. 46-59.
3. Колесса Ф. Про вагу наукових дослідів над усною словесністю. *Фольклористичні праці*. 1970. С. 17-33.
4. Бойко В.Г., Омельченко А.Ф. Пісні літературного походження в УНТ. Київ, 1978. С. 9-43.
5. Тимошик М.С. Поетична творчість Івана Огієнка. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-5881.html>.

References:

1. Kalinina, A.S. (2022). *Pryntsypy spivvidnoshennia slova ta muzyky u vokalnykh tsyklakh kompozytoriv druhoi polovyny XX stolittia*. [The principles of the relationship between words and music in the vocal cycles of composers of the second half of the 20th century]. Dys. ... doktora filosofii. [Doctor of Philosophy thesis]. Kharkiv. (In Ukr.).
2. Kyrchiv, R. (2006). *Manifest ukraïnskoi folklorystyky*. [Manifesto of Ukrainian folkloristics]. *Narodna tvorchist ta etnografia*. [Folk creativity and ethnography]. 6, 46-59. (In Ukr.).
3. Kolessa, F. (1970). *Pro vahu naukovykh doslidiv nad usnoi slovesnistiu*. [About the importance of scientific research on oral literature]. *Folklorystychni pratsi*. [Folkloristic works]. 17-33. (In Ukr.).
4. Boiko V.H., Omelchenko, A.F. (1978). *Pisni literaturnoho pokhodzhennia v UNT*. [Songs of literary origin at UNT]. Kyiv, 9-43. (In Ukr.).
5. Tymoshyk, M.S. (2008). *Poetychna tvorchist Ivana Ohienka*. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-5881.html>. (In Ukr.).

Semen Abramovych

OHIIENKO'S POEM «DON'T ASK WHY I HAVE TEARY EYES...» AS AN ARTISTIC STRUCTURE

The poetic works of this outstanding figure of Ukrainian culture, Ivan Ohienko, remain on the margins of academic attention. However, his youthful poem «Don't ask why I have tearful eyes...», which became a folk song, was the object of separate researches, in particular, its connection with folklore is considered in the article by M. Tymoshyk. However, a systematic analysis of this work was not carried out. In this article, the work is analyzed at the levels of organization of verbal material (external form), image system, and mental plan (content). It is emphasized that the figurative parallelism «lyrical hero – nature» has its lineage from oral folk art. Escape to the grove, conversation with the forces of nature is a characteristic feature of the Slavic worldview. The semantic series «grove – dark woods – withered flower» is a clear symbol of psychological tragedy, love defeat, which provokes an escape from people. At the same time, it is noticeable that the lyrical hero here is, in fact, a young girl, and not a man. Ohienko is concerned about the tragedy of the abandoned girl – a traditional Ukrainian folklore theme, that was canonized in T. Shevchenko's «Catherine». The melody of the poem is determined by the focus on a mournful folk lyrical song, although at the same time there is a springy intonation of dignity and will, spiritual stability is demonstrated. The five-

foot amphibrachium chosen by the author creates an atmosphere of epideictic speech, a sense of the significance of what is being said. It should also be noted the dilettantish neglect of rhyme, which is partly rooted in the practice of European poetry of the second half of the 19th century, where rhyme begins to lose its accuracy and gradually falls out of use. Therefore, the postulate of «love-pity», characteristic of Christian culture, clearly prevails over the pagan ideal of the «rogue man», the destroyer of women's hearts.

Key words: Ivan Ohienko, genre-stylistic structure, figurative system, mental content, poetry, dilettantism, nationalism.

Отримано: 29.09.2024 р.

УДК 821.161.2:82-1

DOI: 10.32626/2309-7086.2024-21.69-87

Любов Расевич

ORCID 0000-0001-9540-9041,

кандидат філологічних наук, старший викладач,

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

МОВА ЯК ШЛЯХ ДО НАЦІЇ Й МОДЕЛЬ Я-КОНЦЕПЦІЇ В ПРАЦЯХ І. ОГІЄНКА ТА В РОМАНІ «МОНДЕГРІН» В. РАФЕЄНКА

У статті проаналізовано мовне питання й загалом феномен національної мови як шлях до нації та модель Я-концепції в працях Івана Огієнка та в романі «Мондегрін» В. Рафєєнка. Джерельною базою дослідження стали текст роману «Мондегрін» В. Рафєєнка й праці І. Огієнка, у яких окреслено мову як визначальний націєтворчий чинник та інструмент конструювання особистості носія мови («Наука про рідномовні обов'язки» 1936 р.; «Рідна мова» 2010). На основі аналізу мови як повноцінного персонажа роману і як елемента національної ідентичності та Я-концепції у працях Івана Огієнка й романі В. Рафєєнка «Мондегрін» виокремлено декілька магістралей того, як автори розуміють і трактують значення мови, зокрема це: 1) мова як стрижень нації; 2) мова як інструмент генеалогічної пам'яті й історичної правди; 3) мова як епістема; 4) мова як відповідальність батьків, інструмент виховання й самовиховання; 5) мова як ціль, що вимагає зусиль; 6) мова як сфера надвідповідальності інтелектуалів.

Ключові слова: мовна картина світу переселенця, постмодернізм, метамодернізм, сучасна українська література, світогляд, національна ідентичність.

У нас із тобою запланований урок з української. А мова – це у твоєму житті головне. Хочеш чи не хочеш, а знати її ти в мене будеш. За кілька років такого словника собі напрацюєш, що покійний Лукаш позадристь.

Кобиляча Голова, персонаж роману
«Мондегрін» В. Рафєєнка

Постановка проблеми. Для постмодернізму мова має значення, відмінне від того, яким вона була наділена в інших мистецьких системах (напр., у реалізмі чи романтизмі). У постмодернізмі мова стає інструментом гри й від-